

BORIS GOLEC*

Toponimika stare Ljubljane skozi čas Imena ulic, cest in trgov v prerezu stoletij

IZVLEČEK

Ko skušamo v Ljubljani poiskati še danes živo toponimiko iz časov obzidanega mesta (do konca 18. stoletja) ali izpred srede 19. stoletja, ko je mesto pospešeno zakorakalo v industrijsko dobo, se pokažejo velike razlike v kontinuiteti in ohranjenosti starih imen med slovensko prestolnico na eni strani ter zgodovinskimi središči drugih evropskih prestolnic in nasploh mest stare celine na drugi. Glavni namen pričujočega prispevka je ugotoviti, koliko starejše toponimike je v Ljubljani sploh še ohranjene ter kakšna je bila usoda izginulih uličnih imen. Prispevek je razdeljen na dva dela. V prvem je govor o splošnih značilnostih ljubljanske mestne toponimike (imen ulic, cest in trgov) – o njeni vsebini in procesih spreminjanja –, drugi del pa je zasnovan kot sprehod skozi staro mesto, med katerim se bralec na posameznih primerih – toponimih in mikrotoponimih – seznanja z dinamiko njihovega spreminjanja in preoblikovanja. Zelo veliko preimenovanj je bilo iz ideoloških razlogov po drugi svetovni vojni z vrhuncem leta 1952 in razen redkih izjem brez vrnitve na staro po koncu komunističnega obdobja.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljana, mestna toponimika, ulična imena, preimenovanja, identiteta, ideološko čiščenje

ABSTRACT

THE TOPONYMY OF THE OLD PART OF LJUBLJANA THROUGH TIME. NAMES OF STREETS, ROADS, AND SQUARES AT A CROSS-SECTION OF CENTURIES

An investigation into toponymy that has survived in Ljubljana from the time when it was still a walled urban settlement (until the end of the eighteenth century) or from the period before the mid-nineteenth century, when it rapidly entered the industrial era, sheds light on major differences in the continuity and preservation of old names between the Slovenian capital on one hand and the historical centres of other European capitals and urban settlements on the other. The primary aim of the article is to determine how many early toponyms have been preserved in Ljubljana and what fate befell street names that had disappeared. The article is divided into two parts. The first part discusses the overall characteristics of Ljubljana's urban toponymy (names of streets, roads, and squares)—i.e., its content and the processes of change—and the second part is conceived as a stroll through the old town core, presenting the reader with individual toponymic and micro-toponymic examples and, through them, with the dynamics of change and transformation. Many instances of renaming occurred for ideological reasons after the Second World War, reaching their highest intensity in 1952. Barring a few exceptions, the former names have never been reinstated after the end of the communist period.

KEYWORDS

Ljubljana, urban toponymy, street names, renaming, identity, ideological cleansing

* prof. dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana, Slovenija, boris.golec@zrc-sazu.si,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0367-0141>

Ulična imena, vključno z imeni trgov in cest, ki jih srečujemo v zgodovinskih središčih evropskih prestolnic in drugih mest stare celine, nazorno izpisujejo preteklost urbanih naselij, v vsakem času pa so tudi odraz njihove identitete. Nekatera imena so obrtniška, druga svetniška, trgi se med seboj velikokrat razlikujejo z antonimi stari – novi, veliki – mali, zgornji – spodnji in še poimenovanje po določeni zgodovinski osebnosti praviloma priča o tem, da gre za mlajše ime, največkrat iz druge polovice 19. stoletja. Ko v ta kontekst postavimo Ljubljano in skušamo v njej poiskati toponimiko iz časov obzidanega mesta (do konca 18. stoletja) ali izpred srede 19. stoletja, ko je mesto pospešeno zakorakalo v industrijsko dobo, se pokažejo velike razlike v kontinuiteti in ohranjenosti starih imen.¹

Glavni namen pričujočega prispevka je ugotoviti, koliko starejše toponimike je v Ljubljani sploh še ohranjene ter kakšna je bila usoda izgubljenih uličnih imen. Današnja toponimika daje zavajajoč vtis, da je starih imen ulic, cest in trgov več, kot jih je v resnici. Na prvi pogled so zelo stara tudi imena, kot so Gornji trg, Vožarski pot, Ulica na grad in Sodarska steza, a ni tako.²

Pri obravnavi ljubljanske toponimike se bomo omejili na staro mesto s predmestji, na tisti obseg, ki ga je imela Ljubljana do srede 19. stoletja, do prihoda železniške proge in začetka hitrejši rasti mestnega areala. Samo za primerjavo: leta 1817 je Ljubljana skupaj s predmestji štela le slabih 10.000 prebivalcev, leta 1846 pa okoli 18.500,³ kar je več kot 16-krat manj kakor danes. Mestno ozemlje se je medtem povečalo za dvajsetkrat.

Prispevek je razdeljen na dva dela. V prvem bo govor o splošnih značilnostih ljubljanske mestne toponimike – o njeni vsebini in procesih spreminjanja –, v drugem delu pa se bomo sprehodili skozi staro mesto in na posameznih primerih – toponimih in mikrotoponimih – spoznavali dinamiko njihovega spreminjanja in preoblikovanja.

SPLOŠNE ZNAČILNOSTI MESTNE TOPONIMIKE

Začeli bomo s **toponomom Ljubljana**, pri izgovorjavi katerega si številni tujci zaradi dvakrat-

ne glasovne kombinacije -lj- lomijo jezik. Nekateri se trudijo s poudarjanjem glasu -j-, večina pa si izgovorjavo raje poenostavi. Tako lahko slišimo Ljubjana, Ljublana ali Lubiana, kakor mesto že od nekdaj imenujejo naši zahodni sosedje Italijani. Večina Slovencev se je pravilne izgovorjave Ljubljana morala šele naučiti in je nikoli ne uporablja v pogovornem jeziku. Ime mesta izgovarjajo kot Lublana, tj. tako, kot so ga v preteklosti zelo dolgo tudi zapisovali.⁴ Relikt izvirne oblike slovenskega imena mesta je razen v italijanščini ohranjen še v nekaterih slovanskih jezikih – v češčini, slovaščini in poljščini; ne pa, denimo, v južnoslovanskih jezikih, saj je oblika Ljubljana nastala zaradi prilagoditve slovenščine južnoslovanski fonetiki in pravopisu. Do tega je prišlo v prvi polovici 19. stoletja,⁵ ko je tudi *lubezen* postala *ljubezen*, glagol *lubiti* pa *ljubiti*.⁶

V širšem prostoru – razen v slovanskem svetu – so Ljubljano vse do razpada habsburške monarhije poznali skoraj izključno po njenem nemškem imenu Laibach,⁷ ki pa ga je v zadnjih desetletjih tudi v nemškem jezikovnem prostoru domala izrinila moderna slovenska oblika Ljubljana. Nemško ime Laibach uporabljajo zaradi tesne zgodovinske povezanosti s slovenskim pro-

1 Naj navedeno ponazorim s primerom Dunaja. Vsa-
kokrat, ko od svojega tamkajšnjega bivališča nasproti
Mestnega parka v prvem mestnem okraju premerim pot
do slabe četrt ure oddaljenega državnega arhiva, imam
na levi Frančiškanski trg, prečkam Štefanov in Mihaelov
trg in pristanem na Minoritskem trgu. Če pa bi zavil sa-
mo nekaj deset metrov levo ali desno, bi se število svetni-
ških in redovnih uličnih imen takoj podvojilo.

2 Prim. Valenčič, *Zgodovina*, str. 34, 62, 63, 227.

3 Golec, *Razgled*, str. 65 in 67.

4 Med 17. in 19. stoletjem so dokumentirani tudi zapisi
Iblana, Leblana, Lubnana idr. (gl. zlasti Golec, *Sloven-
ska toponimika*, str. 23–24). Tudi reka Ljubljanica se je
prvotno imenovala Lublanica oziroma Lublanca (Golec,
Slovenska toponimika, str. 24).

5 Henrik Costa leta 1848 etimologizirano obliko Ljubljana
pripisuje Francu Metelku in njegovi slovnici iz leta 1825
(Costa, *Reiseerinnerungen*, str. 8). Dejansko so sedanjo ob-
liko imena začeli uporabljati v uradnih patentih ljubljans-
kega (ilirskega) gubernija okoli ljubljanskega kongresa
1821. Vodilni prevajalec patentov v slovenščino je bil prav
Metelko. V začetku leta 1819, 10. februarja, se je začela
raba oblike *Ljublana* namesto *Lublana*, ki je v istem letu
postajala vse redkejša. Oblika Ljubljana (*v Ljubljani*) se
prvič pojavi 22. oktobra 1819, a je bila tedaj še osamljena.
Ljublano je *Ljubljana* zamenjala v patentih, izdanih od
začetka leta 1824 (15. januarja) dalje (ZRC SAZU, ISJFR,
OZSJ, Vaso Suyer, Kartoteka patentov, listki št. 455–463,
465–507, 509–543). – Oblika *Ljubljana* se sicer pojavi že v
drugi polovici 16. stoletja v sami Ljubljani, vendar izpod
peresa dveh slovensko pišočin Hrvatov: neznanega pre-
vajalca razglasa za vinski dac leta 1570 (*vliublani*, *VLüblia-
ni*) in v tiskani Postili Jurija Juričiča iz leta 1578 (*VLIVBLA-
NI*) (Golec, *Slovenska toponimika*, str. 23).

6 Tudi mnogi toponimi na Lu- so v 19. stoletju postali
Lju-, na primer Lubno/Ljubno, Lubija/Ljubija in podob-
no. – Kljub podobnosti etimologija imena slovenskega
glavnega mesta nima nobene zveze z ljubeznijo ali gla-
gomom ljubiti (o etimologiji gl. Snoj, *Etimološki slovar*,
str. 238–241). Nemško ime Laibach utegne biti prav tako
zavajajoče, saj ne vsebuje besede Bach, potok, ampak je
najverjetneje samo glasovno prilagojeno slovenskemu
imenu (prim. Snoj, *Etimološki slovar*, str. 239–240).

7 Tudi latinsko ime Ljubljane *Labacum*, kakor se v latinšči-
ni še danes imenuje ljubljanska nadškofija (Archidioeces-
is Labacensis), je izpeljanka iz nemškega Laibach.

storum le še v Avstriji, a tudi tam vedno manj. Ljubljana se je nemškega uradnega imena otresla z razpadom habsburške monarhije in za slabega pol stoletja – s prekinitvijo v letih 1941–45 – dobila samo drugopisavno, cirilično različico. Mesto je poleg slovenskega imena uradno tuje ime zadnjič nosilo med drugo svetovno vojno, najprej italijanskega Lubiana (1941–43) in nato nemškega Laibach (1943–45), kljub okupaciji pa se je le malo spremenila njegova toponimika.⁸

Omeniti gre še eno okupacijo, najdaljšo od skupaj treh francoskih konec 18. in v začetku 19. stoletja (1797, 1805, 1809–1813). Ko je bila kranjska deželna prestolnica med letoma 1809 in 1813 glavno mesto Ilirskih provinc, te pa sestavni del Francoskega cesarstva, so jo Francozi imenovali in njeno ime zapisovali prilagojeno francoščini po nemški različici kot Laybach.⁹ Ljubljana nikoli v zgodovini ni bila politično središče tako obsežnega ozemlja kot pod Napoleonom, pri čemer je v Ilirskih provincah živela le slaba polovica vseh Slovencev. Čeprav francoska oblast pri prebivalstvu ni bila priljubljena, jo je slovensko zgodovinske pozneje »rehabilitiralo«, ker je dala več pravic in veljave slovenskemu jeziku, zlasti v šolstvu.¹⁰ Ilirske province so v obdobju prve Jugoslavije (1929) dobile celo monumentalni spomenik z Napoleonovim obličjem, postavljen na kmalu zatem novopoiimenovanem Napoleonovem trgu (1930) pred nekdanjimi mestnimi vrati. Trg pred konec 18. stoletja porušeni Nemškimi mestnimi vrati se od leta 1952 imenuje Trg francoske revolucije, ker je druga Jugoslavija pač poveljevala revolucije.¹¹

Potem ko je Ljubljana v Napoleonovem času postala nekoliko prepoznavnejša pri Francozih, ne pa tudi drugod po Evropi, je največjo mednarodno pozornost v svoji zgodovini vzbujala nekaj let pozneje, leta 1821, ob kongresu Svete aliance, ki je prišel v zgodovino kot Ljubljanski kongres. Majhno glavno mesto ene najmanjših habsburških dednih dežel je tedaj več mesecev gostilo

kronane glave, med njimi avstrijskega cesarja in ruskega carja, in bilo tako »neformalna prestolnica Evrope«.¹² Kongres je sicer hitro potonil v pozabo, je pa v Ljubljani pustil nekaj trajnih pomnikov. Tako so zasilno urejeni prostor pred nekdanjimi glavnimi, Vicedomskimi mestnimi vrati in deželnim dvorcem, kjer so med kongresom potekale vojaške parade, s cesarjevim dovoljenjem preimenovali v Kongresni trg¹³ in ga kmalu zatem (1824) preuredili v park zvezdaste oblike z imenom Zvezda (Sternallée).¹⁴ Kot največja javna površina tedanje Ljubljane je trg obveljal za njeno središče, tem lažje zato, ker je na njegovem robu stal deželni dvorec, na drugi strani pa je v 30. letih 19. stoletja zrasla monumentalna stavba Kazine, v drugi Jugoslaviji začasni sedež slovenskega parlamenta.¹⁵ Ime Kongresni trg je med ljudmi (skupaj z alternativnim imenom Zvezda) vztrajalo v živi rabi kljub dvema preimenovanjema po drugi svetovni vojni – najprej v Trg revolucije (1952) in nato v Trg osvoboditve (1974) –,¹⁶ v samostojni Sloveniji pa so mu kot eni redkih lokacij vrnili staro ime (1991).¹⁷ Kongresni trg je še danes največji ljubljanski trg in eden od simbolov slovenske pomladi konec 80. in v začetku 90. let minulega stoletja.

Od kongresa do danes je Ljubljana naslovnice tujih časopisov polnila le še dvakrat: prvič po rušilnem potresu leta 1895, ko je obnovo mesta podprla vsa monarhija, in drugič med desetdnevno vojno za osamosvojitve Slovenije od Jugoslavije leta 1991. Večjega vojnega uničenja (razen destrukcije antične Emone) ni k sreči doživela nikoli, tako tudi ne med drugo svetovno vojno. Prav tako pod Napoleonom ni izgubila svojega gradu, kakor denimo Gradec in Bratislava. Razen dveh potresov, leta 1511 in 1895, so ji precej prizanašale tudi druge nesreče, zato ima dokaj dobro ohranjeno staro srednjeveško mestno jedro.¹⁸

8 Valenčič, *Zgodovina*, str. 208–215. – Tudi Kongresni trg je pod italijansko okupacijo obdržal dotedanje ime, ker je Mussolini modro zavrnil predlog, da bi največji ljubljanski trg poimenovali po njem (Valenčič, *Zgodovina*, str. 211).

9 Prim. Šumrada in Kopitar, *Nastajanje Napoleonove Kranjske*.

10 Prim. zlasti Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 65–149; *Pod Napoleonovim orlom*. – Tako je generalni guverner Ilirskih provinc, maršal Marmont, po stotih letih, leta 1910, v Ljubljani dobil celo ulico, a jo je leta 1952 izgubil (Valenčič, *Zgodovina*, str. 130–131 in 226).

11 Valenčič, *Zgodovina*, str. 168, 173 in 225; Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 91. – Spomenik Ilirskim provincam naj bi bil danes edini »spomenik Napoleonu Bonaparteju«¹¹ zunaj Francije.

12 Gl. zlasti: *Kongres po kongresu*.

13 Valenčič, *Zgodovina*, str. 38 in 41 (op. 13). – Na Ljubljanski kongres od leta 1910 spominja tudi prometnica na južnem robu mesta – Cesta dveh cesarjev (Valenčič, *Zgodovina*, str. 130), na severni strani v Mali vasi ob Dunajski cesti, nekoč daleč zunaj mesta, pa gostišče Pri ruskem carju, kjer se je Aleksander I. leta 1821 ustavil na poti na Ljubljanski kongres. Na stavbi je lastnik postavil spominsko ploščo z nemškim napisom, ki se v prevodu glasi: »Ta hiša je bila nadvse osrečena 7. januarja 1821 ob drugi uri popoldne z blagovoljeno prisotnostjo njegovega veličanstva ruskega carja Aleksandra. Ta kamen je posvečen večnemu spominu. Jurij Cunder (Georg Zunder) v Mali vasi«.

14 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 135–136.

15 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 131.

16 Valenčič, *Zgodovina*, str. 227; Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 127.

17 <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>

18 O požarih in povodnjih v stari Ljubljani gl. zlasti: Mal, *Stara Ljubljana*, str. 135–144.

Od pomladi narodov 1848 je Ljubljana veljala za neformalno središče vseh Slovencev, bila je slovenska kulturna prestolnica in edino deželno glavno mesto z večinskim slovenskim prebivalstvom. Kot edina od deželnih prestolnic je nato leta 1918 prišla v okvir novonastale jugoslovanske kraljevine, kar se je odrazilo tudi v njeni toponimiki. Izginila so zlasti poimenovanja, povezana z avstrijsko dinastijo in zgodovino, nova pa so v veliki meri zajemali iz vrst zaslužnih oseb za slovensko kulturno in politično življenje, po krajih v zamejstvu ter iz srbske in hrvaške kulturne zgodovine.¹⁹

A sprememb poimenovanj je bilo po prvi svetovni vojni in med njo bistveno manj kakor v letih po drugi svetovni vojni, največ leta 1952, ko so jim botrovali ideološki razlogi. Tedaj so izginila vsa svetniška imena in praktično vsa, ki so bila povezana z vero ali Katoliško cerkvijo, če izvzamemo nekaj škofov in duhovnike z zaslugami za kulturo. Tako je tudi zgodovinsko mestno jedro v uličnih imenih dobilo »značaj nove dobe«, ki mu je dajala pečat načrtna desakralizacija mestne toponimike.²⁰ Na 45-letno komunistično obdobje še danes spominja cela vrsta imen ulic in trgov, poimenovanih po posameznikih, ki so odigrali takšno ali drugačno vlogo v partizanskem gibanju. Zamenjanih je bilo le nekaj najbolj spotakljivih poimenovanj, kot so Marxov park, Leninov park, Titova cesta za glavno mestno cesto in Trg revolucije,²¹ čeprav na njem še vedno stoji spomenik revoluciji in jugoslovanski združitvi, in to v neposredni bližini parlamenta Republike Slovenije.

Preimenovanja imen ulic in trgov so v drugi Jugoslaviji sicer manj prizadela staro mestno jedro kakor druge dele mesta, a vendar dovolj občutno. Svetniška imena in tista, ki so dišala po Rimskokatoliški cerkvi, so bila tudi tukaj sistematično zamenjana in so takšna ostala do današnjih dni. Celo trg pred škofijsko palačo, ki se je imenoval po njej Pred škofijo, se je moral umakniti Ciri-lu in Metodu, apostoloma Slovanov iz 9. stoletja, seveda brez pridevnika sveti.²²

Politično ozadje preimenovanj ljubljanskih cest, ulic in trgov se ni omejevalo samo na 20. stoletje kot daleč najbolj turbulentno v zgodovini Ljubljane in slovenskega prostora, ampak smo mu bili priča od druge polovice 19. stoletja, zaznamovane z mednacionalnimi napetostmi in narodno emancipacijo Slovencev. Pred tem je bilo znatno drugače, in sicer že zato, ker se je mestna toponimika v stoletjih od nastanka mesta do prvih uradnih uličnih poimenovanj v začetku 19. stoletja rojevala in spreminjala spontano, od spodaj.

Preden se ji natančneje posvetimo, se je treba za pravilno razumevanje tematike nujno vsaj na kratko ustaviti pri vprašanju družbene veljave obeh jezikov, ki sta bila v Ljubljani v splošni ustni in pisni rabi. Njun položaj vse do leta 1918 ni bil sorazmeren z etnično oziroma jezikovno podobo mestnega prebivalstva. Po sestavi prebivalstva je bila Ljubljana od srednjega veka večinsko oziroma izrazito slovensko mesto in je kot tako po dolgotrajnih prizadevanjih še pred prvo svetovno vojno, leta 1908, dvojezične ulične napise zamenjalo s samo slovenskimi.²³ Ob zadnjem ljudskem štetju v času habsburške monarhije leta 1910 je nemško govoreče prebivalstvo štel manj kot 15 %, ²⁴ a še od teh številni nemščine niso imeli za materni jezik.²⁵ Delež pravih Nemcev tudi v prejšnjih časih najverjetneje nikoli ni presegal ene tretjine.²⁶ Ker pa se je v uradovni, poslovni in zasebni sferi do srede 19. stoletja zelo malo oziroma komajda pisalo slovensko, je tudi slovenska mestna toponimika starejših obdobj dokumentirana skopo in pozno.²⁷

Tako niti slovensko ime Ljubljane ni izpričano pred drugo polovico 16. stoletja, če izvzamemo nekaj poznosrednjeveških zapisov v latinskih virih, ki so nastali drugje, v severno-jadranskem prostoru, in v katerih je toponim bolj ali manj podoben takratni slovenski izgovorjavi Lublana.²⁸ Ni naključje, da je ime mesta v slovenskem besedilu prvi zapisal začetnik slovenske književnosti Primož Trubar in da ga najdemo v tiskani

19 Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 13; Valenčič, *Zgodovina*, str. 151–207.

20 Valenčič, *Zgodovina*, str. 216–230. – Leta 1952 so preimenovali kar 52 ulic, cest in trgov. »Zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš« iz leta 1948 namreč ni dopuščal »uporabe imen oseb in dogodkov, ki bi njihovo poveljevanje ne bilo v skladu s sedanjo družbeno in narodnostno stvarnostjo«. V praksi so sicer zelo relativne pojme o neprimernih uličnih imenih razlagali kar najširše.

21 <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>

22 Valenčič, *Zgodovina*, str. 227 in 232.

23 Valenčič, *Zgodovina*, str. 105.

24 Po tem štetju konec leta 1910 je stalno prebivalstvo glede na občevalni jezik izkazovalo naslednjo podobo: 6742 (14,8 %) nemški jezik, 37.818 (83,3 %) slovenski ter 851 druge jezike; mesto je štel 45.411 prebivalcev, skupaj s 1219 tujci (Staatsfremde) pa 46.630 (*Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder*, str. 1).

25 Prim. Valenčič, *Etnična struktura*, str. 294–299.

26 Prim. Golec, *Regionalne razlike*, str. 32–33.

27 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 308.

28 Na primer *Glublana* (1327, 1328, 1331, 1332) in *Lublana* (1409) (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 740–744 in 839).

knjigi (1566), ne pa v rokopisu.²⁹ Imena mestnih predelov, ulic in trgov so v slovenščini skoraj vsa dokumentirana pozneje, nekateri zelo pomembni toponimi prvič šele v 18. stoletju. Celo Novi trg, eden od treh glavnih mestnih predelov, in Ljubljanski grad se v zapisih pojavita šele tedaj – v letih 1737 in 1739.³⁰ Edina svetla izjema, ko na območju starega mesta slovenski toponim srečamo že v srednjem veku, je ime Stari trg, zapisano leta 1345 v latinskem viru iz Trsta: *de Starigaterch de Glubiana*.³¹

Zakaj je dokumentiranost slovenskih toponimov tako šibka, konec 17. stoletja nazorno pojasnjuje polihistor Janez Vajkard Valvasor. V svojem monumentalnem delu o vojvodini Kranjski (1689) pravi: »Običajni jezik v Ljubljani je na splošno kranjski in nemški, pri plemstvu in trgovcih tudi italijanski, sicer pa se vse piše samo v nemškem jeziku.«³² Na drugem mestu poda Valvasor o pisni jezikovni praksi v deželi še natančnejši prikaz: »Vse sodne posle se vodi in sklepa v nemškem jeziku in vsa pisma piše nemško.«³³ Uradovalne prakse v svoji deželi ne bi mogel drugače od Valvasorja opisati France Prešeren v prvi polovici 19. stoletja, le da je živel v času, ko so Slovenci ob prebujajoči se narodni zavesti takšno stanje vse bolj občutili kot nevzdržno nacionalno krivico.³⁴

Do srede 19. stoletja so slovensko v uradovanju pisali v glavnem samo to, kar je bilo namenjeno ustni rabi: priseganju in razglašanju oblastnih ukazov. V zgodnjem novem veku so veliko večino slovenskih uradovnih besedil predstavljale prisege, zlasti sodne, od srede 18. stoletja pa poleg njih še tiskani, praviloma dvojezični razglasi državne oblasti.³⁵ Slovenščina je bila eden tistih evropskih jezikov, ki niso imeli vzvodov politične moči, zato v njej niso sestavljali uradnih dokumentov, pa čeprav je trdno knjižno normo in precej bogato nabožno književnost dobila že v drugi polovici 16. stoletja. Njen družbeni položaj se je začel naglo izboljševati šele potem, ko je bila leta 1849 z ustavo implicitno priznana za enega od de-

setih uradnih jezikov Avstrijskega cesarstva.³⁶ Pri emancipaciji slovenščine je ključno vlogo odigrala prav Ljubljana, zlasti potem, ko je mestni svet leta 1882 dokončno prevzela slovenska politična stran.³⁷

Za ponazoritev velikanskih sprememb v družbeni vlogi slovenščine od srede 19. stoletja dalje naj služi naslednja primerjava. Pred revolucionarnim letom 1848 naj bi v vsej Ljubljani obstajal en sam slovenski javni napis (nad prodajalno v Špitalski ulici), pa še ta iz poznega leta 1833.³⁸ Imena ulic, trgov in cest so bila izključno v nemščini, čeprav so obstajale njihove slovenske ustreznice. Slovenske napise so ob obstoječih nemških začeli uvajati leta 1848, ko so Slovenci prvič javno zahtevali enakopravnost svojega jezika z nemščino.³⁹ Na uličnih napisih je slovenščina izrinila nemščino s prvega na drugo mesto v 80. letih 19. stoletja po zmagi slovenske politične opcije na občinskih volitvah,⁴⁰ leta 1908 pa je ljubljanskemu mestnemu svetu po dolgotrajnih naporih končno uspelo uvesti samo slovenske napise brez nemških. Sledila je pospešena slovenizacija drugih javnih napisov.⁴¹ Ljubljana, ki je do srede 19. stoletja z javnimi napisi dajala vtis povsem nemškega provincialnega mesta, je torej 60 let pozneje, pred koncem županovanja Ivana Hribarja, kazala povsem drugačno podobo – obraz (vodilnega) slovenskega mesta.⁴² Zadnji javni napisi v nemščini so izginili po razpadu Avstro-Ogrske in ustanovitvi prve jugoslovanske države, ko je nemščino v vseh sferah javnega življenja zamenjala slovenščina.

T. i. srbohrvaščina s cirilico ni na slovenskih tleh ne v prvi ne v drugi Jugoslaviji uživala podobnega statusa kakor prej nemščina, zato ni segla na področje mestne toponimike, ampak kvečjemu v sfero mikrotoponimike, zlasti na vojaških objektih.⁴³ Kar zadeva napise z imeni ulic, cest in

29 Golec, Slovenska toponimika, str. 310 in 329. – Trubar je prvi zabeležil tudi slovensko ime reke Ljubljanice, ljubljanske stolnice in Poscheve hiše, v kateri je stanoval (Golec, Slovenska toponimika, str. 310, 329 in 330).

30 Golec, Slovenska toponimika, str. 330 in 337.

31 Golec, Slovenska toponimika, str. 309 in 338.

32 »Die gewöhnliche Sprach ist zu Laybach insgemein die Crainerische und Teutsche, auch bey dem Adel und Kaufleuten die Italiänische und wird sonst Alles nur in Teutscher Sprache geschrieben« (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 708).

33 »Alle Gerichts-Händel werden in Teutscher Sprache geführt und verabschiedet und alle Briefe Teutsch geschrieben« (Valvasor, *Die Ehre II*, str. 104).

34 Golec, Uradovalna slovenika, str. 216.

35 Golec, Uradovalna slovenika, str. 216–218 in 229–230.

36 Golec, Uradovalna slovenika, str. 215–217.

37 Valenčič, *Zgodovina*, str. 75.

38 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 52.

39 Valenčič, *Zgodovina*, str. 42–46.

40 Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. II; Valenčič, *Zgodovina*, str. 75 sl.

41 Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 12; Valenčič, *Zgodovina*, str. 103–105.

42 Prim. Hribar, *Moji spomini*, str. 276–271.

43 V prvi Jugoslaviji so bili nazivi državnih uradov na javnih napisih izpisani tudi v srbsčini in s cirilično pisavo, ne pa mestna toponimika in drugi napisi. V drugi Jugoslaviji je cirilica do 60. let ostajala le še pri dvopisavnih napisih imen železniških postaj in na poštnih žigih, narkar je na slovenskem ozemlju povsem izginila. Vojaški objekti so šele v zadnjih letih pred razpadom države poleg srbohrvaškega dobi(va)li tudi napis v slovenščini (in makedonščini). Starejši bralci se bodo spomnili velikega napisa Kasarna Ljube Šercera na pročelju nekdanje, konec 20. stoletja porušene vojašnice na Dunajski, tedaj Titovi cesti.

trgov, je imela Ljubljana poleg slovenskih tudi neslovenske napise, in sicer italijanske, zadnjič v času italijanske okupacije v letih 1941–1943, a še to nedosledno. Nemški okupator, ki je septembra 1943 zamenjal italijanskega, s takšno prakso ni nadaljeval.⁴⁴

Glede na vsebino in obliko mestne toponimike je prvi veliki mejnik pomenil čas okoli leta 1800. Šele odtlej se je spreminjala z uradnimi poimenovanji in preimenovanji, prej pa spontano, tako da je ljudstvo dajalo imena ulicam, trgom in mestnim predelom po njihovih značilnostih. Špitalska ulica je bila tista ob mestnem špitalu, v Židovski so živeli Judje, nekatere ulice so dobile ime po določeni vrsti obrti, druge po značilnejših stavbah, redke po priimku izstopajočega meščana. Kakor so ulična imena sama od sebe nastajala, so se tudi spreminjala, če so se spremenile razmere in razlogi za nekdanja poimenovanja.⁴⁵ Trdoživejše so bile nemške različice imen, ker so imele oporo v pisni tradiciji in so jih včasih samo prepisovali – na primer iz starejše davčne knjige v mlajšo –, ne da bi se ozirali na spremembe v živi rabi.⁴⁶

Dokumentiranost s pisnimi viri je za zgodnejša obdobja pomanjkljiva, tudi ko gre za nemška poimenovanja. Prvi pregled imen pomembnejših delov mesta, ulic in trgov ponujajo okoli leta 1660 trije popisi župljanov, vendar ne v živih jezikih, ampak v latinščini.⁴⁷ Nekaj nemških in slovenskih toponimov leta 1689 navaja polihistor Valvasor, ki poleg tega pravi, da je v Ljubljani okoli 30 ulic in samo dva trga (pri mestni in pri deželni hiši),⁴⁸ za vsa mestna vrata pa navaja tudi slovensko ime.⁴⁹ Pomenljivo je, da za eno predmestno ulico pozna samo njeno slovensko ime: Galave ulce.⁵⁰

Pri tej Valvasorjevi izjemi trčimo na terminološko vprašanje. Do prve polovice 19. stoletja so v slovenščini za mestne ulice nasploh uporabljali adaptirani nemški izraz *gasa*, medtem ko je be-

sesta ulice tedaj pomenila navadno vaško pot.⁵¹ Šele v sodobni prečiščeni slovenščini je izraz ulice – najprej v množinski obliki – začel označevati mestne in trške ulice. V Ljubljani so današnjo edninsko obliko ulica namesto množinske ulice uradno uvedli šele leta 1908.⁵² Poleg tega slovenščina drugače kot nemščina ne razlikuje med izrazoma Platz in Markt, ki se v slovenščini glasita enako – trg, vendar je bil do 19. stoletja v rabi tudi adaptirani izraz plac, kar je danes nižjepogovorna oznaka za ljubljansko tržnico.

Prvi popolnejši pregled slovenske toponimike mesta ponuja edina ohranjena oklicna knjiga stolne župnije iz 18. stoletja (1737–1759), ki je v celoti v slovenščini ter vsebuje zelo veliko mestnih toponimov in mikrotoponimov.⁵³ Najzgodnejši dvojezični pregled večine ljubljanskih toponimov pa najdemo v razglasu o razdelitvi mesta po župnijah iz leta 1787.⁵⁴

Ulična imena so se deloma ustalila in dobila poluradni značaj s sezname hišnih posestnikov, ki so jih začeli izdajati po prvem hišnem oštevilčenju leta 1770, a so za isto ulico včasih še vedno uporabljali več različnih imen. Nekako v začetku 19. stoletja je mestna uprava prvič poskrbela za ulične napise, ki so jih leta 1819 že popravili in dopolnili.⁵⁵ Ko so se nemškim uličnim napisom leta 1848 pridružili slovenski, pri slovenjenju ni šlo brez težav. Med novotvorjenkami so bila imena za obrti, ki so jih dotlej uporabljali v popačeni obliki, izpeljani iz nemških besed, na primer Žnidarska gasa za Schneidergasse ali Šušarska gasa za Šustergasse.⁵⁶ Nekateri poslovenjeni nazivi niso bili posrečeni in so jih pozneje, leta 1876, spremenili, na primer Učiliški trg v ljudsko obliko Pred šolami, Učencovske ali Učiliške ulice v Študentovske ulice, Šivarske ulice pa v Krojaške.⁵⁷

S širjenjem mesta je mestni svet leta 1876 uvedel oštevilčenje hiš po posameznih ulicah. Prvič so uvedli tudi ulična imena po zgodovinskih osebnostih, pri čemer so bili v začetku zapostavljeni Slovenci in forsirani Nemci, dokler ni občinska uprava leta 1882 prišla v slovenske roke.⁵⁸

44 Valenčič, *Zgodovina*, str. 208–215.

45 Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 8; Valenčič, *Zgodovina*, str. 8–18; Mal, *Stara Ljubljana*, str. 187–193.

46 Tako na primer v prvem dvojezičnem popisu ulic – v razglasu o obsegu župnij iz leta 1787 – za nekatere malo pomembne ulice najdemo drugačno nemško ime od slovenskega: *Strohgassel* je v slovenski različici samo *Gasa*, *Narrensteig* pa *Gasca* (Valenčič, *Zgodovina*, str. 26), čeprav sta v preteklosti morali obstajati adekvatni slovenski ustreznici. Vsekakor moramo imeti slovenska imena za izvirna, nemške zapise pa za njihove prevode.

47 NŠAL NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 58/17, Ljubljana, popisi duš 1656, 1660 in 1662; Valenčič, *Popis družinskih poglavarjev*, str. 179–180.

48 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 673.

49 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 667–668.

50 Valvasor, *Die Ehre XI*, 729. – Šlo je za del današnje Slovenske ceste (Valenčič, *Zgodovina*, str. 17).

51 Valenčič, *Zgodovina*, str. 17. – Opozoriti gre na zanimivo izjemo. V *Vodnikovih Lublanskih novicah* (izhajale so od 1797 do 1800) je edina ulica, za katero niso uporabljali izraza *gasa*, ampak ulica, in to v ednini, Judova ulica, današnja Židovska (Valenčič, *Zgodovina*, str. 28).

52 Valenčič, *Zgodovina*, str. 130.

53 NŠAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj*, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759. Objava: Golec, *Najstarejša oklicna knjiga*.

54 Objava: Golec, *Slovenska toponimika*, str. 10–12.

55 Valenčič, *Zgodovina*, str. 33–34.

56 Valenčič, *Zgodovina*, str. 42–44.

57 Valenčič, *Zgodovina*, str. 48.

58 Valenčič, *Zgodovina*, str. 51–73.

Topografska rekonstrukcija Ljubljane okoli leta 1600 (Korošec, *Ljubljana skozi stoletja*, str. 31).

Od 70. let 19. stoletja so odločevalci ob vseh večjih preimenovanjih sicer poudarjali, da je treba zlasti v starem mestu upoštevati zgodovinsko tradicijo in ohraniti stara uveljavljena imena,⁵⁹ vendar je šla praksa pogosto drugačno pot, zlasti po letu 1945, ko so bila opuščena tudi stara imena z zgodovinsko veljavo in v pomembni idejni zvezi s svojim okoljem.⁶⁰

OHRANJENOST STARIH IMEN – SPREHOD SKOZI MESTO

V drugem delu prispevka se bomo sprehodili skozi staro mesto in pri tem posvetili posebno pozornost vprašanju, katera od starih imen, uporabljenih pred sredo 19. stoletja, so se ohranila in katera ne ter zakaj je tako.

Nikakor ne preseneča, da so se obdržala imena vseh treh temeljnih sestavnih delov srednjeveškega mesta, ki so bili obdani vsak s svojim obzidjem: Stari trg za prvotno trško naselbino, Novi trg za območje na drugem bregu Ljubljane in

Mesto. Mesto se je prvotno imenoval le tisti del, ki je arheološko dokumentiran od 12. stoletja⁶¹ in je v 13. stoletju prvi dobil mestne pravice, z njihovo razširitvijo na druga dva dela pa se ga je oprijelo danes povsem pozabljeno poimenovanje Plac.⁶² Pozneje je izraz Mesto (Stadt) zajemal celotno obzidano mestno naselbino. Od prvega hišnega oštevilčenja leta 1770 do uvedbe aritmetičnega po ulicah leta 1876 se je Mesto imenoval prvi od skupno osmih števnih oddelkov (drugih sedem je pokrivalo posamezna predmestja).⁶³

Nespremenjeno je vseskozi ostajalo tudi ime deželno knežjega gradu nad mestom – Ljubljanski grad ali preprosto Grad, ki je najdlje služil predvsem kot utrdba in nato v 19. stoletju kot kaznilnica.⁶⁴ Grad je sploh prva dokumentirana stavba na območju srednjeveške Ljubljane, listinsko izpričana sočasno s toponimom med letoma 1112 in 1125 (*iuxta castrum Leibach*).⁶⁵

61 Draksler, *Nastanek in razvoj*, str. 232–237 in 249.

62 Kos, *Srednjeveška Ljubljana*, str. 7, 154 in 21; Vilfan, *Nekaj vprašanj*, str. 132–135.

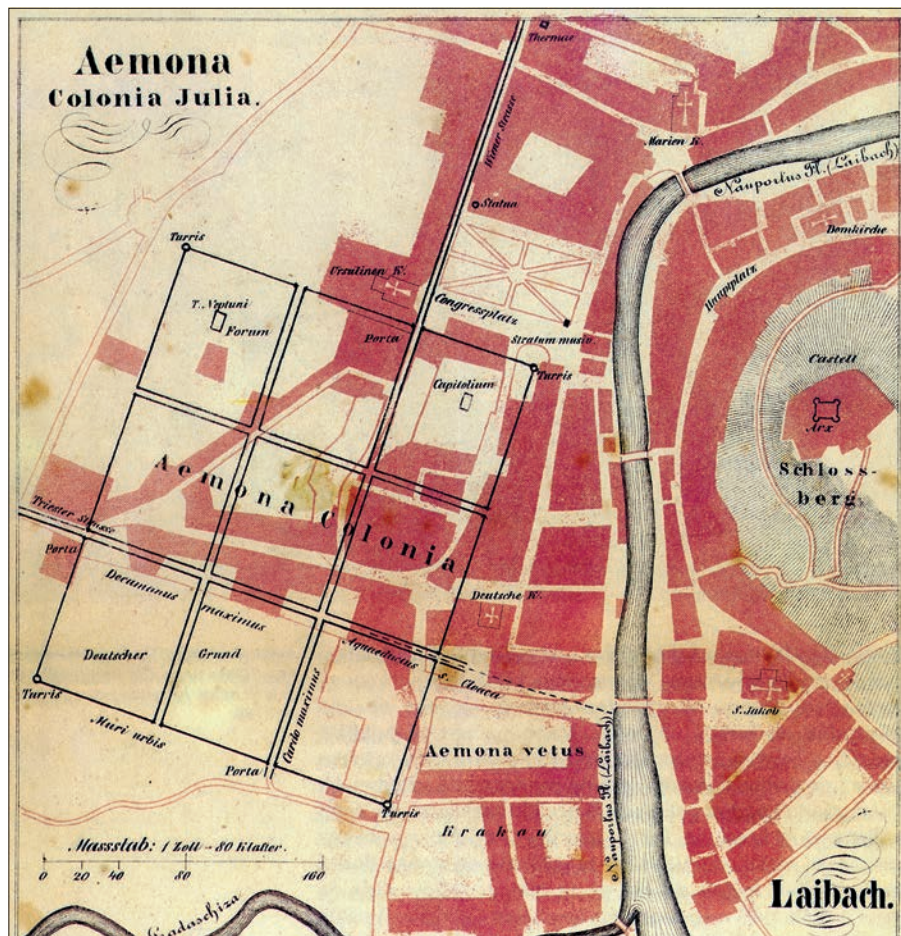
63 Suhadolnik in Anžič, *Mestni trg*, str. 132–134.

64 Reisp, *Ljubljanski grad*.

65 Kosi et al., *Historična topografija*, str. 798.

59 Tako načelo srečamo že leta 1876, nato leta 1923 in ponovno 1946 (Valenčič, *Zgodovina*, str. 57, 155 in 216).

60 Valenčič, *Zgodovina*, str. 221 in 228.

Emona na florisu današnje Ljubljane (Korošec, Ljubljana skozi stoletja, str. 14).

Nasprotno so velike spremembe doživela poimenovanja nekoč sedmih ljubljanskih predmestij. Danes so živa samo tri imena predmestij, prvotno primestnih vasi: Krakovo, Trnovo in Poljane. Ko jih slišimo, nam je takoj jasno, da smo v slovanski deželi; prvi dve asociirata na srednjeveški prestolnici: na poljski Krakov in bolgarsko Trnovo, tretje pa na Poljsko ali na Tolstojev Jasnopoljano. Za Kapucinski predmestjem ni ostala nobena sled, za predmestjem Gradišče le ime skromne ulice,⁶⁶ od Karlovškega predmestja Karlovška cesta,⁶⁷ od Šempetrskega pa župnijska cerkev sv. Petra, sedež prazupnije oziroma najstarejše ljubljanske župnije, in Šentpeterski most.⁶⁸ Glavno cesto, ki je vodila skozi to predmestje in se je imenovala po svetniku Sv. Petra cesta, je leta 1952 odpravila ideološka čistka.⁶⁹

⁶⁶ <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Vidna navzočnost šentpeterskega imena na terenu je samo velik napis na leta 2006 zgrajeni parkirni hiši v bližini cerkve: Šentpeter.

⁶⁹ Ime Šentpeterske je moralo biti zelo staro, a se je v tedaj nemški uradni nomenklaturi pojavilo šele leta 1802, po vmesnem imenu Zaloška cesta pa je Sv. Petra cesta nastala leta 1876 (Valencič, *Zgodovina*, str. 30, 48, 65 in 227).

Sprehod po stari Ljubljani bomo začeli na Kongresnem trgu, od prve polovice 19. stoletja središču mesta, ki simbolno povezuje antično mesto Emona⁷⁰ s srednjeveško Ljubljano.

Na jugozahodnem koncu trga so namreč stala antična mestna vrata – nanje danes spominja ime pasaže Emonska vrata –, na jugovzhodni strani pa ena od vrat srednjeveške in zgodnjenovoveške Ljubljane.⁷¹ Ljubljana ni neposredna naslednica Emone, ki je propadla med selitvami narodov, še pred prihodom Slovanov. Rimska kolonija Emona, ustanovljena okoli leta 15 po Kr. – pred tem je bila rimski vojaški tabor –, se je raztezala zahodno od srednjeveške Ljubljane, s katero si je delila skupni obrambni jarek.⁷² Za razliko od treh drugih antičnih mest v današnji Sloveniji, ki so bila tako kot Emona sedeži škofije, se ime Emona ni preneslo v jezik novih slovanskih naseljencev, ker je bila prekinjena tudi naselitvena kontinuiteta.⁷³

⁷⁰ O Emoni gl. zlasti Gaspari, *Prazgodovinska in rimska Emona*.

⁷¹ Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 105, 127, 131–132.

⁷² Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 101–103.

⁷³ Rimska Celeia je dala ime srednjeveškemu mestu Celje, Poetovio Ptuj, Capris pa je današnji Koper, katerega del, imenovan Žusterna, je relikt poznoantičnega imena Justinopolis (Šašel, *Kasnoantično*, str. 90, 91 in 93).

Še več, do 16. oziroma 17. stoletja kljub ohranjenim ruševinam antičnega mesta in številnim odkritim grobovom sodobnikom sploh ni bilo znano, da je Emona stala tik ob srednjeveški Ljubljani. To je tudi razlog, da leta 1461/62 ustanovljene ljubljanske škofije niso poimenovali po Emoni – Aemonensis, ampak Labacensis.⁷⁴

Na rimsko mesto sicer spominjajo številni materialni ostanki, pa tudi več toponimov. Dve predmestni cesti na tleh nekdanje Emone – Emonska cesta in Rimska cesta – sta takšni imeni dobili šele leta 1876,⁷⁵ pri čemer so današnja Rimska cesto v srednjem veku imenovali le Cesta, kar je v slovenskem prostoru značilna oznaka za staro antično cesto.⁷⁶ Še danes so živi trije avtohtoni toponimi, povezani z rimsko Emono, in sicer: Gradišče, Ajdovščina in Mirje, ki se vsi nanašajo na ruševine.⁷⁷ Gradišče⁷⁸ je na Slovenskem sicer tipično ime za lokacije višinskih utrdb, zlasti predzgodovinskih, nasprotno pa ljubljansko Gradišče, nemško Burgstall, leži na ravnini.⁷⁹ Drugo značilno ime za predzgodovinske in antične naselbine je Ajdovščina, nemško Heidenschaft, poimenovanje po poganskih velikanih – ajdih. Ajdovščina se od leta 1937 tudi uradno imenuje območje križišča severno od nekdanje Emone, kjer so skozi stoletja odkrivali antične grobove.⁸⁰ Tretje staro ime je Mirje, kakor so po ostankih južnega obzidja Emone leta 1876 uradno poimenovali predmestno ulico, prvotno imenovano Na Mirju.⁸¹ Ime Mirje je nastalo iz staroslovanskega mir, kar je izposojenka iz latinskega murus.⁸²

Drugače kot antično obzidje, ki je deloma prezentirano še na eni lokaciji, pri Cankarjevem domu, je danes slabo zaznavno in zato v zavesti ljudi komaj prisotno mestno obzidje srednjeveške in zgodnjenovoveške Ljubljane. Najbolje vidno je na območju Križank, stavbnega kompleksa nemškega viteškega reda, sicer pa v glavnem v fasadah hiš, ki so na obzidje naslonjene na tisti strani, kjer se je mestno obzidje dotikalo obrambnega jarka rimske Emone, in v njegovi bližini. V današnji toponimiki obzidje ni pustilo nobenih sledov,

če izvajamo toponim Graben kot tipično ime za jarek. Vendar je to ime po drugi svetovni vojni skoraj povsem potonilo v pozabo, ker nima opore v uradnem imenu novejšje Zoisove ceste, ki teče vzdolž nekdanjega jarka in obzidja.⁸³

Prav tako se ni ne v toponimiki ne v kolektivni zavesti ohranil spomin na katera od skupno šestih mestnih vrat, ki so bila vsa porušena konec 18. stoletja.⁸⁴ Za razliko od dvojih restavriranih vrat rimske Emone in več ohranjenih mestnih vrat v drugih slovenskih mestih⁸⁵ je danes v Ljubljani še mogoče zaznati lego le nekaterih nekdanjih vrat.⁸⁶

Tako nemška kot slovenska imena vrat nam je konec 17. stoletja (1689) sporočil polihistor Valvasor.⁸⁷ Večina se jih je imenovala po bližnjem reprezentativnem objektu: Kloštrska po frančiškanskem, prej minoritskem samostanu (na Vodnikovem trgu) – v 18. stoletju se je zanje povsem uveljavilo ime Frančiškanska⁸⁸ –, Vicedomska po vicedomskem uradu v deželni dvorcu (danes rektorat univerze), Nemška vrata po komendi nemškega viteškega reda ali križnikov (pri Križankah), Špitalska po mestnem špitalu (ob izteku Stritarjeve ulice pri Tromostovju), Vodna po svoji funkciji na Ljubljanci (na Žabjeku), samo ena pa po smeri ceste, ki je vodila skoznje: Karlovška, po Valvasorju »v deželnem jeziku« imenovana Pisana vrata in kot taka izpričana že leta 1592.⁸⁹ Ta so slovensko ime dobila po poslikanosti, po Karlovcu pa kot zadnja med vsemi vrati, šele po zgraditvi trdnjave Karlovac (1579); prej so jih imenovali po trdnjavi Bihač, Starem trgu, pa tudi Gornja in Hrvaška vrata.⁹⁰ Zmoten vtis, da gre za vrata skozi mestno obzidje, daje nedaleč stran betonski obok iz leta 1975 – preboj skozi vrsto hiš Rožne ulice, ki so mu Ljubljanci nadelali ime Balkanska vrata.⁹¹

Skozi nekdanja najreprezentativnejša mestna vrata, Vicedomska, bomo s Kongresnega trga vstopili v staro mesto, v mestni predel Novi trg, ki za razliko od drugih dveh – Mesta in Starega trga – leži na levem bregu Ljubljance. Vrata so dobila

74 Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 23.

75 Valenčič, *Zgodovina*, str. 68 in 69.

76 Valenčič, *Zgodovina*, str. 14.

77 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 101–103 in 157; Snoj, *Etimološki slovar*, str. 44, 150 in 263.

78 Gradišče, nemško Burgstall, prvič izpričano že leta 1277, se je do 19. stoletja imenovalo celotno predmestje na lokaciji antične Emone, od leta 1876 pa ima to ime le še skromna ulica (Valenčič, *Zgodovina*, str. 9, 33, 68 in 239).

79 Etimologija izraza, izpeljanega iz *grád*, je povezana tudi z mestom, kjer stoji ali je stal grad, z grajskim obzidjem ipd. (Snoj, *Etimološki slovar*, str. 150).

80 Valenčič, *Zgodovina*, str. 15 in 191.

81 Valenčič, *Zgodovina*, str. 48, 69 in 158.

82 Snoj, *Etimološki slovar*, str. 263.

83 Mal, *Stara Ljubljana*, str. 192; Valenčič, *Zgodovina*, str. 29, 30 in 48.

84 Valenčič, *Oblikovanje Ljubljane*, str. 144–146.

85 Vrata Mude, edina ohranjena koprška mestna vrata iz 16. stoletja, služijo kot ključna zgodovinska znamenitost in simbol mestne dediščine. Neprimerno skromnejša in pogledu povsem zakrita so edina ohranjena mestna vrata v Celju.

86 Še najbolj je zaznaven vhod v nekdanje obzidano mesto pri nekdanjih Karlovških vratih ob izteku Gornjega trga na cesto pred predorom pod Ljubljanskim gradom.

87 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 666–667.

88 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 330.

89 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 325.

90 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 78.

91 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 79.

ime po precej skromnem dvorcu deželnega vicedoma, namestnika deželnega kneza. Vicedomski dvorec so v nemščini imenovali tudi Burg, od tod adaptirano slovensko poimenovanje Purk, sicer pa so Slovenci oznako Vicedomamt prilagodili svojemu jeziku v obliki Fištamija. Od tod imeni Fištamska vrata za Vizedomtor in Fištamska gasa za Vizedomgasse.⁹²

Spomin na dvorec (Burg), kjer je bil od leta 1861 sedež deželnega zbora,⁹³ se danes ohranja le še umetno v imenu sosednjega majhnega trga z imenom Dvorni trg, nekoč nemško Burgplatz. Stari dvorec je namreč nekaj let po potresu 1895 nadomestila novogradnja, v kateri je od leta 1919 sedež tedaj ustanovljene ljubljanske univerze, zato stavbe nihče ne imenuje drugače kot Univerza.⁹⁴

Od Dvornega trga vodi slabih 200 metrov dolga Gosposka ulica, nemško Herrengasse, nekoč najprestižnejša mestna ulica z nekaj plemiškimi palačami, neprimerno skromnejša od dunajske ali graške Herrengasse. Takšno ime, sposojeno od podobnih ulic v večjih mestih, je bilo v ljubljanskem primeru poznega nastanka. Prvič je dokumentirano šele v začetku 18. stoletja, pri čemer je slovenska različica Gosposka ulica šele veliko pozneje in le s težavo izrinila staro ime ulice Fištamska, poimenovane po vicedomskem dvorcu. V slovensko vodeni knjigi oklicev iz srede 18. stoletja samo za to ulico ne najdemo slovenske ustreznice, ampak zgolj nemško ime.⁹⁵ Zanimivo je, da ime ulice po letu 1945 vendarle ni bilo toliko moteče, da bi ga oblast zamenjala.

Zelo staro ime, ki je v posodobljeni obliki živo še danes, je ime ozke ulice, vzporedne z Gosposko. Prvič se omenja v začetku 16. stoletja (1517), ime pa je dobila po Judih, ki so bili ravno tedaj, leta 1515, iz mesta izgnani. Slovensko ime Judovska ulica so leta 1876 puristično spremenili v Židovske ulice (od 1908 edninsko ulica).⁹⁶

Ob izteku Židovske ulice srečamo dva prav tako trdno zasidrana uradna toponima, čeprav mlajša, dokumentirana šele v 18. stoletju. Prvi je mestna znamenitost Čevljarski most, ki ga pogovorno še vedno imenujejo Šušarski most – s sta-

Židovska ulica (foto: B. Golec, avgust 2025).

rim adaptiranim nemškim izrazom za čevljarja.⁹⁷ Drugi toponim, povsem v senci prvega, je Čevljarska ulica, ena najkrajših ljubljanskih ulic, nekoč imenovana Schustergasse ali prevzeto slovensko Šušarska gasa.⁹⁸ Ime se odtelej v uradni nomenklaturi ohranja kontinuirano,⁹⁹ za ta kratek odsek pa je za zadnjo četrtino 19. stoletja izpričano tudi drugačno, ljudsko poimenovanje: Zlata luknja.¹⁰⁰

V tem delu mesta, ki se je nekoč kot celota imenoval Novi trg, je Novi trg osrednji tržni prostor. Ime je v nemščini dokumentirano od leta 1267 in je še danes eno najprepoznavnejših, v preteklosti pa mu kljub temu ni bilo prizaneseno s politično motiviranimi preimenovanji. Staro ime ima spet od leta 1928, potem ko je štiri desetletja od 1876 nosil ime Auerspergplatz ali Turjaški trg po nemškem pesniku in politiku Antonu Aleksandru grofu Auerspergu – in nato v prvi Jugoslaviji pet let celo po Karlu Marxu (1923–1928).¹⁰¹

92 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 136; Valenčič, *Zgodovina*, str. 26 in 28; Golec, *Slovenska toponimika*, str. 26, 34–35.

93 Benedetič, *Deželni dvorec*, str. 12.

94 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 136. – Ime Dvorni trg srečujemo od leta 1848 (Valenčič, *Zgodovina*, str. 46). Spomin na deželni dvorec, na deželo Kranjsko in s tem na nepriljubljeno razdeljenost Slovencev med habsburške dežele je bil ne nazadnje podvržen zavestni pozabi.

95 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 20.

96 Valenčič, *Zgodovina*, str. 48. – Sedanje ime Židovska bi lahko prej ko slej zopet postalo moteče, odkar smo v slovenščini konec 20. stoletja za Jude ponovno začeli splošno rabiti izraz Judje namesto Židje.

97 Valvasor (*Die Ehre XI*, str. 672) govori o njem še kot o zgornjem mostu, na novo zgrajenem leta 1614, slovensko ime Šušarski most pa srečujemo od leta 1737 v oklicni knjigi stolne župnije (Golec, *Slovenska toponimika*, str. 27).

98 Ime prvič srečamo na seznamu ulic iz (domnevno) leta 1770: Schustergasse (Valenčič, *Zgodovina*, str. 24), slovensko ime pa v oklicni knjigi frančiškanske župnije za obdobje 1798–1815 (Valenčič, *Zgodovina*, str. 28).

99 Valenčič, *Zgodovina*, str. 36 in 348; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 45.

100 Mlakar, *Spomini*, str. 25.

101 Valenčič, *Zgodovina*, str. 8, 9, 43, 59, 63, 168, 171; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 86.

Razen med poznavalci zgodovine je danes pozabljeno ime najpomembnejše stavbe na Novem trgu, palače kranjskih deželnih stanov ali deželne hiše, ki so jo v nemščini imenovali Landhaus, v slovenščini pa s sposojenko Lontovž (slovensko prvič v oklicni knjigi leta 1738). Tisti del stavbe, ki po potresu 1895 ni bil porušen, je zdaj sedež Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter je prepoznaven po njej.¹⁰²

Podobno kot Lontovž sta pozabljeni imeni dveh palač ob sosednji Gosposki ulici, ki sta bili stoletja v lasti omenjene najpomembnejše kranjske plemiške rodbine grofov oziroma knezov Auersperg. V prvi (grofovski dvorec, Turjaška ali Auerspergova palača) je mestni muzej,¹⁰³ na mestu druge (Knežji dvorec), poškodovane v potresu leta 1895 in nato porušene, pa je tik pred drugo svetovno vojno zrasla Narodna in univerzitetna knjižnica.¹⁰⁴ Ta stoji na zelo kratki ulici z eno samo hišno številko in se po rodbini Auersperg ali Turjaški od leta 1928 imenuje Turjaška ulica, pred tem od leta 1876 Knežja ulica (do 1908 ulice).¹⁰⁵

Nasproti Auerspergove palače – mestnega muzeja – stoji nekdanji stavbni kompleks nemškega viteškega reda, redovne skupnosti, ki je na istem mestu vztrajala najdlje – 700 let –, od srede 13. stoletja do razlastitve leta 1949.¹⁰⁶ To je poleg gradu in treh cerkva edina stavba, katere ime se od srednjega veka ni spremenilo. Slovensko ime Križanke, pod katerim je kompleks splošno znan (danes po poletnem festivalu), nedvomno sega še v srednji vek, čeprav je dokumentirano šele od prve polovice 18. stoletja. Nemško in slovensko ime sta se najbrž razlikovali že od samega začetka. Nemški viteški red ima v slovenščini in podobno v nekaterih drugih slovanskih jezikih ustreznico križniki – po za ta red značilnem križu. Tako se je tudi bližnja ulica v nemščini imenovala Deutsche Gasse, v slovenščini pa Križanska gasa. Slovensko ime, ki je izpričano od leta 1738, so v drugi polovici 19. stoletja (1876) nekoliko ponesrečeno standardizirali v Križevniška. A se je pred tem alternativno uporabljalo tudi drugo slovensko ime: Nemška ulica, ustreznica za Deutsche Gasse.¹⁰⁷ Obe imeni ulice sta razmeroma mladi, saj je ulica med 14. in 16. stoletjem izpričana kot Ribiška (Fischergasse), kar je najstarejše dokumentirano ulično ime v Ljubljani sploh (1366). Novo ime po

križniški komendi so ji ljudje nadeli po odselitvi ribičev.¹⁰⁸

Vzporedno s to ozko ulico vodi do reke Ljubljanice edina ljubljanska ulica, ki še nosi ime po družini enega tamkajšnjih zgodnjenovoveških hišnih posestnikov. Imenovala se je Salitinger gasse, nakar se je ime skozi stoletno rabo in zaradi pozabe izvora preoblikovalo v Salendrova.¹⁰⁹ Preseneča, da samo tega imena za razliko od drugih tovrstnih uličnih imen v 19. ali 20. stoletju niso nadomestili z drugim.¹¹⁰

Brez konkurence v drugih poimenovanjih je vsaj že sedemsto let območje ob Ljubljani, kjer je bilo do srede 19. stoletja glavno rečno pristanišče. Ta del mesta se imenuje Breg, nemško Rain, kot je izpričano vse od leta 1318.¹¹¹ Na Bregu najdemo tudi najbolj znano ime za katero od ljubljanskih palač. Zoisova palača iz druge polovice 18. stoletja je ena redkih, katere imena niso mogli zabrisati niti viharji časa. Kontinuirano ohranjanje imena, ki je sicer razmeroma mlado, palača dolguje več srečnim okoliščinam: prvič – in to je najbrž ključno –, ker ji je dal končno obliko baron Žiga Zois (1747–1819), ena najvidnejših osebnosti slovenskega razsvetljenstva, drugič, ker je v lasti Zoisove rodbine ostala vse do leta 1918, in končno, ker gre za eminentno stavbo, enega najpomembnejših historičnih kompleksov v mestu.¹¹²

Razen Brega so vsa druga obrežja na obeh straneh Ljubljane veliko mlajša. Nastala so z regulacijo reke po letu 1900, kar se odraža tudi v njihovih poimenovanjih – po osebnostih iz slovenske politične in kulturne zgodovine. Novodobno je tudi njihovo skupno poimenovanje Nabrežje.¹¹³ Do konca 18. stoletja je tu deloma potekalo obzid-

¹⁰⁸ Valenčič, *Zgodovina*, str. 9 in 14; Golec, Slovenska toponimika, str. 29.

¹⁰⁹ Valenčič, *Zgodovina*, str. 16, 26, 33, 43; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 108.

¹¹⁰ Najdlje, do leta 1952, je vztrajalo ime Lingarjeva ulica (današnja Mačkova ulica), prvotno Lingova, ki je dobila ime po nepomembnem steklarju s preloma iz 17. v 18. stoletje (Valenčič, *Zgodovina*, str. 24, 25, 28 in 226; Golec, Slovenska toponimika, str. 323–324). Po posestniku Zwelserju se je sredi 15. stoletja imenovala neka ulica v bližini Novega trga in spodnjega Brega, izpričana leta 1453 (Mal, *Stara Ljubljana*, str. 190), za sedanjo Krojaško ulico pa je sredi 18. stoletja izpričano ime Kunstljeva uličica (*Kunstliche Gassel*) po družini Khunstl (Kunstelj), ki je imela tu hišo v drugi polovici 17. in v začetku 18. stoletja (Valenčič, *Zgodovina*, str. 18 in 21 (op. 76); Golec, Slovenska toponimika, str. 324).

¹¹¹ Valenčič, *Zgodovina*, str. 9; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 39.

¹¹² Kemperl, *Zoisova palača*.

¹¹³ Izraz nabrežje so v uradni nomenklaturi sicer začeli uporabljati leta 1876 s poimenovanjem Sv. Jakoba nabrežje, od leta 1923 Gallusovo nabrežje (Valenčič, *Zgodovina*, str. 62 in 157).

¹⁰² Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 124; Golec, Slovenska toponimika, str. 36.

¹⁰³ Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 97–98.

¹⁰⁴ Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 125–126.

¹⁰⁵ Valenčič, *Zgodovina*, str. 48, 63 in 168; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 122.

¹⁰⁶ Suhadolnik in Anžič, *Novi trg*, str. 32–33; Prim. *Križanke*.

¹⁰⁷ Valenčič, *Zgodovina*, str. 48.

Pogled proti frančiškanski cerkvi po F. K. von Goldensteinu sredi 19. stoletja (Kopriva, Ljubljana skozi čas, med str. 144 in 145) in danes (foto: B. Golec, avgust 2025).

je, še veliko pozneje pa so hiše marsikje segale vse do gladine reke.¹¹⁴

Čez Šentjakovski most, katerega predhodnik je bil zgrajen šele leta 1825, zaradi česar je dobil ime Novi most,¹¹⁵ se bomo podali na desni breg Ljubljanice, na območje Starega trga. To je

najstarejši del srednjeveške Ljubljane, kjer je nastala prva trška naselbina. Po vzpostavitvi mestne naselbine severno od nje v 12. stoletju je dobila značilno ime Stari trg (Alter Markt), prvič omenjeno leta 1327 in kot rečeno kmalu zatem (1345) izpričano tudi v slovenščini.¹¹⁶

Stari trg se že stoletja in tudi danes imenuje le glavna ulica tega predela, ki nikoli ni spremenila imena. Sicer pa v tem delu starega mesta najdemo

¹¹⁴ Lokacije, kjer je bilo mogoče priti do Ljubljane, so še do 20. stoletja imenovali Za vodó (Mlakar, *Spomini*, str. 52 in 53).

¹¹⁵ Valenčič, *Oblikovanje Ljubljane*, str. 146.

¹¹⁶ Gl. op. 31 in 62.

več še ohranjenih srednjeveških uličnih imen. Tu so tri manj ugledne obrobne ulice z nikoli spremenjenimi imeni, vse tri izpričane od 16. stoletja. Krstil jih je ljudski humor: Hrenovo ulico po hrenu, Rožno ulico po rožah (vrtnicah) in Žabjek po žabah, pri čemer sta bila hren in roža evfemizma za značilnost zanemarjenih perifernih ulic.¹¹⁷ Navedena tri imena so bila dovolj spodobna, da jih uradno poimenovanje ulic ni izbrisalo, drugače kakor bližnjo Pasjo ulico (Hundsgasse), ki je leta 1876 postala Vožarski pot,¹¹⁸ in Narrensteig, katerega ime poznamo samo v nemščini, slovensko pa se je imenoval Reber (V Rebrü).¹¹⁹ Ulično ime Reber za eno od poti na Grad se je ohranilo do danes.¹²⁰ Bližnje ulično ime Drugi reber so leta 1876 spremenili v Sodarsko stezo, ker so bili med hišnimi lastniki v ulici sodarji;¹²¹ to poimenovanje po obrtnikih je torej znatno mlajše kakor denimo po čevljarjih in krojačih.

Območje Starega trga je bilo kot celota znano tudi po patronu cerkve sv. Jakoba – kot Šentjakob. Vendar to ime ni bilo vseskozi enako močno v rabi. V oklicni knjigi 1737–39 ga ne srečamo nikoli, ampak je bilo to območje vedno označeno po jezuitih.¹²² Šele po razpustitvi reda (1773) in odstranitvi jezuitskega kolegija po požaru naslednje leto (1774) se je spet uveljavilo poimenovanje po sv. Jakobu.¹²³ Od leta 1952, ko so Sv. Jakoba trg preimenovali v Levstikov trg,¹²⁴ se poleg cerkve in župnije po tem svetniku imenuje le še Šentjakovski most. Ko so bila svetniška, cerkvena in verska imena omenjenega leta 1952 načrtno zamenjana, je tudi najdaljša ulica tega območja, ki se je imenovala po cerkvi sv. Florijana, dobila novo, povsem umetno ime Gornji trg, ki daje zmoten vtis starosti.¹²⁵

Osrednji del območja Starega trga je bil skoraj dve stoletji – od konca 16. stoletja – veliko bolj znan po jezuitskem kolegiju z gimnazijo in višješolskimi študiji. Ker pa je bil pogoreli kolegij kmalu po ukinitvi jezuitskega reda porušen, ni je-

zuitsko ime nikoli prišlo v uradno nomenklaturu in je danes povsem pozabljeno.¹²⁶ Tu se ohranjata pri življenju imeni dveh tukajšnjih velikih stavb – Gruberjeve palače kot največje baročne palače v Ljubljani¹²⁷ in Stiškega dvorca, katerega ime je v 19. stoletju začasno izpodrinilo poimenovanje po deželnem sodišču.¹²⁸

Na prehodu s Starega trga v prvotno mesto, na današnji Mestni trg, od srednjega veka vztraja mikrotoponim Tranča – vsebovan tudi v imenu kratke ulice Pod Trančo (uradno ime od 1876) –, poimenovanje za nekdanjo stavbo mestnega zapora. Še prej je bila tu mestna hiša, ki se je konec 15. stoletja preselila okoli 150 metrov naprej na današnjo lokacijo.¹²⁹

Pri Tranči vstopimo v predel prvotnega mesta, ki ga viri imenujejo Platz (Trg). To ime, ki danes ni več živo, je dobilo, ko so se mestne pravice razširile na Stari in Novi trg. Osrednji del je Mestni trg, dejansko ulica, ki se pred mestno hišo razširi v manjši trg, od leta 1876 slovensko imenovan Mestni trg (nemško Rathhausplatz), prej pa Veliki trg (nemško Hauptplatz).¹³⁰ Posebnost mestne hiše, ki je tu od leta 1484, je njeno današnje splošno razširjeno poimenovanje Magistrat, ki je šele v 20. stoletju izpodrinilo prejšnje ime Rotovž, izpeljanko iz nemškega izraza Rathaus. Ime Magistrat se je lahko uveljavilo šele po sredi 19. stoletja, ko so magistrature obdržala samo deželna glavna in statutarna mesta, in še to postopoma.¹³¹ V vseh drugih slovenskih mestih mestni hiši še vedno pravijo rotovž, v Ljubljani pa se tako imenuje le gostišče poleg Magistrata.

Tudi tradicionalno slovensko ime za stolnico sv. Nikolaja in območje okoli nje – Šenklaž¹³² – je dandanašnji domala pozabljeno. V slovenščini je cerkev prvič dokumentirana leta 1566 pri Trubarju: per *S. Miclaushu V=lublani* kot sploh prvi ljubljanski mikrotoponim v kakšnem slovenskem besedilu.¹³³ Svetnika sv. Miklavža je dokončno zamenjala različica njegovega imena sv. Nikolaj,

117 Valenčič, *Zgodovina*, str. 11–12.

118 Valenčič, *Zgodovina*, str. 29 in 63.

119 Valenčič, *Zgodovina*, str. 14, 24, 25, in 38.

120 Valenčič, *Zgodovina*, str. 158; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 104.

121 Valenčič, *Zgodovina*, str. 63.

122 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 345.

123 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 322 in 347.

124 Valenčič, *Zgodovina*, str. 227. – Že leta 1923 je bilo preimenovalo Sv. Jakoba nabrežje (gl. op. 113).

125 Ime je imelo le malo opore v zgodnejših poimenovanjih. I. Vrhovnik je zatrjeval, da so prostor pred cerkvijo sredi 18. stoletja imenovali »am hohen Markt« (Visoki trg), V. Fabjančič pa je v zapisniku mestnega sveta iz leta 1599 našel (osamljeno) oznako »an obhern Altemargkht« (na gornjem Starem trgu) (Valenčič, *Zgodovina*, str. 22 in 31, op. 5).

126 Valenčič, *Zgodovina*, str. 22, 33, 43 in 227.

127 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 80–81.

128 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 78. – Henrik Tuma v svojih spominih piše o mikrotoponimu »Krvava rihta« (Tuma, *Iz mojega življenja*, str. 21).

129 Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 53; Valenčič, *Zgodovina*, str. 29, 34, 39 in 43; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 34.

130 Valenčič, *Zgodovina*, str. 28, 38, 43, 48 in 62; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 80.

131 Prim. Žontar, *Uprava Štajerske*, str. 102–103. Janko Mlakar v svojih mladostnih spominih še vedno govori o rotovžu (Mlakar, *Spomini*, str. 62).

132 Prim. Mlakar, *Spomini*, str. 11–12. – Morda je ime Šenklaž najbolj znano po oljni sliki Matije Jame Šenklaž z Robbovim vodnjakom (ok. 1936), ki spada v skupino devetih slikarjevih »šenklažskih motivov«.

133 Golec, *Slovenska toponimika*, str. 347.

Mestni trg, procesija ob ljubljanskem kongresu 1821 (Kopriva, Ljubljana skozi čas, med str. 16 in 17).

medtem ko katedrali, ki je druga na tem mestu, danes pravijo le še stolnica.

Območje severno od tod je močno spremenilo videz in namembnost po potresu 1895, ko so morali porušiti šolsko poslopje, tradicionalno imenovano Licej. Gimnazija z licejem je bila tu sicer šele od konca 18. stoletja, nastanjena v nekdanjem frančiškanskem samostanu.¹³⁴ Ime trga pred njim, ki je po šolskem kompleksu od konca 18. stoletja nosil slovensko ime Pred šolami (nemško Schulplatz), so leta 1876 preimenovali po Valvasorju in 1892 po Vodniku.¹³⁵ Na nekdanjo šolsko četrt zdaj spominja le še uličica, ki vodi od tod na grad in je konec 18. stoletja spontano dobila še danes živo ime Študentovska.¹³⁶

V tem delu Ljubljane, kjer je nastalo prvotno mesto, so proti vsem pričakovanjem le redke ulice obdržale stara imena izpred 19. stoletja. Taki sta stranski uličici Krojaška in Ključavničarska, ki pa sta današnji obliki imena dobili leta 1876,¹³⁷

v procesu očiščenja slovenskega jezika nemških primesi, med njimi obrtnih poimenovanj. Ti ulici so tako v slovenščini prvotno imenovali Žnidarska in Šlosarska gasa.¹³⁸

Ena najpomembnejših ulic starega mesta, ki povezuje Ljubljano z Magistratom in kjer je bil glavni dohod v mesto, je, nasprotno, izgubila svoje stoletno ime, ki ga je dobila po mestnem špitalu in je prvič dokumentirano že leta 1496.¹³⁹ Uradnemu preimenovanju v Stritarjevo ulico leta 1906,¹⁴⁰ po tedaj še živčem pisatelju, je botrovalo več razlogov: prvič, popolna sprememba videza ulice po potresu 1895, drugič, ker za tako pomembno ulico ni bilo več primerno poimenovanje po skoraj sto let prej ukinjeni ubožnici – špitalu. V stavbo špitala so v začetku 19. stoletja vselili okrožni urad (Kreisamt), po katerem je zanjo nastalo slovensko ime Kresija. Čeprav so okrožni urad ukinili že sredi 19. stoletja in je stavbo po potresu zamenjala nova,¹⁴¹ je Kresija danes eden najprepoznavnejših mikrotoponimov v starem mestu, danes zastopano v imenu galerije v pritličju: Galerija Kresija.

Vzporedno s tem procesom se je novim poimenovanjem umikalo ime Špitalski most za glavni most čez Ljubljano, dokončno, ko sta se mu leta 1931 pridružila še dva mostova.¹⁴² Kompleks treh mostov z imenom Tromostovje je danes skupaj s sosednjim Prešernovim trgom onstran Ljubljane najbolj znana lokacija v Ljubljani sploh, nekakšen zaščitni znak mesta.

Čez omenjene tri mostove nas pot pripelje v nekdanje Kapucinsko predmestje. Od starih uličnih imen ni tu ohranjeno praktično nobeno. Ožje območje ob Prešernovem, od leta 1876 do 1949 Marijinem trgu (povod za preimenovanje v Prešernov trg je bila stoletnica pesnikove smrti)¹⁴³ na splošno imenujejo po frančiškanih, ki so se z drugega brega reke sem preselili šele konec 18. stoletja. V 17. in 18. stoletju je ta prostor v virih izpričan kot Svinjski in Živinski trg, a le v nemščini,¹⁴⁴ sicer pa opisno po Špitalskem mostu in avguštincih, na primer v oklicni knjigi stolne župnije 1737–1759 kot: pred Špitalskem mostam, pred

¹³⁴ Suhadolnik – Matič, *Živilski trg*, str. 15; Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 42–43.

¹³⁵ Valenčič, *Zgodovina*, str. 24, 28, 48, 62, 108.

¹³⁶ Valenčič, *Zgodovina*, str. 28; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 116.

¹³⁷ Za Krojaško ulico (Schneidergasse) so od leta 1848 uporabljali ime Šivarske ulice, za Ključavničarsko (Schlosser-Gassel) pa Ključarske ulice (Valenčič, *Zgodovina*, str. 43, 45 in 48).

¹³⁸ Valenčič, *Zgodovina*, str. 28; Golec, *Slovenska toponimika*, str. 335.

¹³⁹ Valenčič, *Zgodovina*, str. 9 in 45.

¹⁴⁰ Valenčič, *Zgodovina*, str. 124.

¹⁴¹ Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 51–52.

¹⁴² Za Špitalski most je bilo leta 1842 uvedeno uradno ime po nadvojvodi Francu Karlu, a se ime Frančev med ljudstvom ni udomačilo. Uveljavilo se je ime Frančiškanski, uradno uvedeno šele leta 1919 (Valenčič, *Oblikovanje Ljubljane*, str. 148; Valenčič, *Zgodovina*, str. 152).

¹⁴³ Valenčič, *Zgodovina*, str. 38, 45, 48 in 221.

¹⁴⁴ Valenčič, *Zgodovina*, str. 18.

PP. Avguštnarje(h).¹⁴⁵ Vsa ulična imena, povezana s frančiškanskim in še štirimi samostani na tem območju,¹⁴⁶ pa je odnesel tok časa, zadnja med njimi – Frančiškansko in Nunsko ulico (za uršulinskim vrtom) – ideološka vnema leta 1952.¹⁴⁷ Že od začetka 19. stoletja, ko so ukinili in nato podrli kapucinski samostan na današnjem Kongresnem trgu (pred 1821 imenovanem Kapucinski trg),¹⁴⁸ delujeta samo še dva samostana – frančiškanski in uršulinski.

Slednji stoji ob robu Kongresnega trga, kjer smo naš sprehod začeli in ga bomo tudi končali. Cesta med trgom in uršulinskim samostanom je po drugi svetovni vojni postala glavna ljubljanska prometnica, danes pa je promet po njej precej omejen. Po več preimenovanjih, nazadnje, v drugi Jugoslaviji, po Titu, je po osamosvojitvi Slovenije dobila ime Slovenska cesta.¹⁴⁹ Njeno prvotno ime, Dunajska cesta, dokumentirano pozno, šele nekje v začetku 19. stoletja,¹⁵⁰ se je na tem odseku (med Kongresnim trgom in današnjo Cankarjevo ulico) poslovilo že leta 1876, drugje pa je ugasnilo po odsekih do leta 1948.¹⁵¹ Današnja Dunajska cesta, ki je dobila ime leta 1991, se začenja šele veliko severneje, na začetku Bežigrada onstran železniške proge.¹⁵² Tudi Tržaška in Celovška cesta,

katerih imeni sta se prav tako začeli (pogosteje) uporabljati po letu 1800, sta pa za razliko od Dunajske kontinuirano preživeli, sta se že leta 1876 umaknili od svojega izhodišča v ljubljanskem predmestju. Tržaška, katere ime se je sprva nanašalo na današnjo Rimsko cesto in zgornji del sedanje Tržaške, se je sprva začejala že pri Nemških vratih, Celovška pa na Ajdovščini.¹⁵³ Četrta mestna vpadnica, Karlovska cesta, je mlajšega nastanka, kot kaže, dokumentirana šele leta 1848,¹⁵⁴ in edina, ki danes vodi skozi nekdanje obzidano mesto, skozi omenjena Balkanska vrata.¹⁵⁵

Pogosta preimenovanja ulic in trgov so nasploh značilnost Ljubljane od druge polovice 19. stoletja dalje. Tako so nekatere osebnosti doslej zamenjale že več sebi posvečenih lokacij, na primer Prešeren¹⁵⁶ in Valvasor,¹⁵⁷ nekatere druge pa so morale potoniti v pozabo z utemeljitvijo, da »ne ustrezajo več današnji družbeni stvarnosti«. Tej lahko gotovo v vseh časih ustreza ulično ime Lepi pot na območju nekdanjega predmestja Trnovo. Toponim, ki je izpričan od začetka 18. stoletja, je od leta 1903 ovekovečen na uličnih tablah.¹⁵⁸ Že samo ime je dovolj »lepo« in ne vzbuja pomislekov, kakor so jih svojčas poimenovanja po kravah (Kravja vas in dolina),¹⁵⁹ kurah (Kurja vas in steza),¹⁶⁰ psih (Pasja ulica),¹⁶¹ blatu (Blatna vas),¹⁶² norcih (Narrensteig)¹⁶³ in podobnem, ki v uradni obliki niso preživela 19. stoletja.

Današnja ljubljansko toponimiko bomo za konec primerjali s tisto, ki nam jo pred skoraj tremi stoletji sporoča načrt mesta na Florjančičevem velikem zemljevidu Kranjske (1744).¹⁶⁴ Primerjava pokaže zelo velike razlike. Od 39 Florjančičevih »orientacijskih« točk – objektov, površin in območij (od tega so tri predmestja, tri vasi, ruševine antične Emone in mlin ob Ljubljani) – bomo danes našli dobro polovico (22–23), a še to ne vseh z nekdanjim imenom: Grad, Šance na Grajskem hribu (Der Schloss=Wall), Breg, Mestni trg (Platz), Stari in Novi trg, Rotovž (Magistrat) in Lontovž, škofijski dvorec, stolno cerkev sv. Niko-

¹⁴⁵ Golec, Slovenska toponimika, str. 339 in 344.

¹⁴⁶ Do jožefinskih reform sta bila tu še samostan klaris (ob današnji Slovenski cesti na mestu Narodne banke Slovenije) in samostan bosonogih avguštincev ali diskalceatov (na Ajdovščini). O uličnih poimenovanjih po samostanih gl. Golec, Slovenska toponimika, str. 39 in 44–49.

¹⁴⁷ Valenčič, *Zgodovina*, str. 227. – Ime Frančiškanske ulice se je konec 18. stoletja spontano preneslo čez Ljubljano, ko so se frančiškani preselili v opuščeni samostan avguštincev-eremitov (1784). Dotlej se je Frančiškanska imenovala sedanja Študentovska, nova Frančiškanska (sedanja Nazorjeva) pa je izrinila ime prejšnje Avguštinke ulice (Valenčič, *Zgodovina*, str. 28).

¹⁴⁸ Valenčič, *Zgodovina*, str. 28–30, 38 in 41 (op. 13).

¹⁴⁹ Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 118; <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>. – Dotlej je slovensko ime nosila le skromna Slovenska ulica v Jaršah, enem od novejših ljubljanskih predmestij, nastala šele leta 1958 (Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 110), ki se od leta 1991 imenuje Stara slovenska ulica (<https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>). Ne v prvi ne v drugi Jugoslaviji namreč nacionalna imena niso bila zaželeni. V tem kontekstu je zelo povedno, da se je monumentalni trg pred sodno palačo od leta 1910 do 1919 imenoval Slovenski trg (Valenčič, *Zgodovina*, str. 130 in 151), torej v času »ječe narodov«, kot so tedaj začeli imenovati habsburško monarhijo. Tudi Slovenska ulica v leta 1914 mestni občini priključeni Spodnji Šiški, tako verjetno imenovana od leta 1910, se je morala leta 1923 umakniti Alešovčevi (Valenčič, *Zgodovina*, str. 143 in 160).

¹⁵⁰ Valenčič, *Zgodovina*, str. 28 in 33.

¹⁵¹ Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 118.

¹⁵² <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>.

¹⁵³ Valenčič, *Zgodovina*, str. 26, 29, 33, 38, 45 in 68; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 40 in 122.

¹⁵⁴ Valenčič, *Zgodovina*, str. 45 in 69; Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 63.

¹⁵⁵ <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>.

¹⁵⁶ Valenčič, *Zgodovina*, str. 58, 63, 109, 143, 147, 190, 221 in 238.

¹⁵⁷ Valenčič, *Zgodovina*, str. 58, 62, 108, 110, 173, 200 in 226.

¹⁵⁸ Valenčič, *Zgodovina*, str. 17 in 124; Golec, Slovenska toponimika, str. 336.

¹⁵⁹ Valenčič, *Zgodovina*, str. 17, 18, 28, 34, 38 in 109.

¹⁶⁰ Valenčič, *Zgodovina*, str. 14, 18, 25, 34, 45, 61, 109 in 113.

¹⁶¹ Valenčič, *Zgodovina*, str. 29 in 63.

¹⁶² Valenčič, *Zgodovina*, str. 11, 38, 45 in 48.

¹⁶³ Valenčič, *Zgodovina*, str. 14 in 24.

¹⁶⁴ Florjančič, *Deželopisna karta*, list 6.

laja, župnijsko cerkev sv. Petra in cerkev sv. Florjana, Streliško ulico kot spomin na mestno strelišče, rimski zid na Mirju (rudera Aermonae veteris), nekdanjo križniško komendo Križanke in uršulinski samostan, od predmestij sta živi imeni Gradišče in Poljane, ostanek Karlovškega predmestja je Karlovška cesta, v okolici pa še imena nekdanjih vasi Krakovo, Trnovo in Vodmat. Pogojno jim lahko prištejemo še lazaret pri sv. Petru. Brez sledu je izginilo vseh šest mestnih vrat, vicedomski dvorec, ime Šentpeterskega predmestja in Blatne vasi, Forchtlechnerjev mlin ob Ljubljanici proti Fužinam, pet samostanov (jezuitski, kapucinski, frančiškanski, bosonogih avguštincev in klariški), medtem ko je samostan avguštincev-e-remitov konec 18. stoletja postal frančiškanski.

NAMESTO SKLEPA

Naj sklenem z vprašanjem: kaj je skozi stoletja povzročalo in zaznamovalo spremembe v toponimiki stare Ljubljane? V starejši dobi so bile to naravne spremembe – spremenjena namembnost ulice, objekta oziroma mestnega predela. Od začetka 19. stoletja pa gre za uradna preimenovanja, ki jih je v obdobju od pomladi narodov 1848 do razpada habsburške monarhije leta 1918 spremljala jezikovna politika, povezana z afirmacijo slovenskega jezika in naroda, od leta 1876 pa politično-nazorski in zlasti v obdobju 1945–1990 ideološki dejavniki. Od leta 1952 tako v Ljubljani ni nobenega uličnega imena, ki bi vsebovalo patronimij bližnje cerkve (niti stolne) ali ime samostana, če izvzamemo dve ulični imeni po nekdanjem samostanu (Križevniška ulica in Križevniška soteska).¹⁶⁵

V primerjavi s sosednjimi državnimi in deželnimi prestolnicami, kot so Zagreb, Dunaj, Gradec, Celovec in Trst, je danes v Ljubljani ohranjene precej manj starejše toponimike. Zgodovinska podlaga in tradicija, na katero so se ob preimenovanjih tako rade sklicevale različne oblasti, je bila v resnici pogosto žrtvovana drugačnim interesom. Ena od posledic takega ravnanja je tudi dejstvo, da danes v kolektivni zavesti ne živi več niti obseg starega, obzidanega mesta. Ljubljančani neprimerno bolje poznajo dva antična vhoda v mesto Emona in ostanek rimskega obzidja, kakor da bi vedeli, kje je do konca 18. stoletja teklo obzidje mesta Ljubljane, pa čeprav lahko njegove ostanke ponekod še vidijo in otipajo.

¹⁶⁵ <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/>. Ime Križevniška soteska za uličico brez ene same hišne številke je šele iz leta 1966 (Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 71).

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0052 (Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti) in temeljnega raziskovalnega projekta J6-60104 (Kolektivne identitete in stanovska družba med Srednjo in Jugovzhodno Evropo od iznajdbe tiska do pojava narodnih gibanj), ki ju iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstveno-raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

IZJAVA O DOSTOPU DO RAZISKOVALNIH PODATKOV

Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku in v njegovem citiranem spletnem gradivu.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana:

NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana

ŽA (= Župnijski arhiv) Ljubljana–Sv. Nikolaj: Razne knjige

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

Benedetič, Ana: *Deželni dvorec v Ljubljani 1902–2002*. Ljubljana: Univerza, 2002.

Costa, Heinrich: *Reiseerinnerungen aus Krain*. Laibach: Eger'sche Gubernial-Buchdruckerei, 1848.

Draksler, Matej: Nastanek in razvoj ljubljanskega mestnega trga do leta 1300 v luči rezultatov arheoloških raziskav. *Kronika* 73, 2025, št. 2, str. 227–253. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.73.2.02>

Florijančič pl. Grienfeld, Janez Dizma: *Deželopisna karta vojvodine Kranjske. Ljubljana 1744. Faksimile*. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995 (Monumenta slovenica, VI).

Gaspari, Andrej: *Prazgodovinska in rimska Emona: vodnik skozi arheološko preteklost predhodnice Ljubljane = Prehistoric and Roman [Emona]: a guide through the archaeological past of Ljubljana's predecessor*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2014.

Golec, Boris: *Najstarejša oklicna knjiga v slovenščini: knjiga ženitnih oklicev ljubljanske stolne župnije sv. Nikolaja iz let 1737–1759. Elektronska diplomatična izdaja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2022, https://ezmono.manuscripta.zrc-sazu.si/ezmono_golec_oklici

Golec, Boris: Razgled po Ljubljani v času kronista Franca Franza. *Podobe bidermajerske Ljubljane* (ur. Miha Preinfalk). Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2025, str. 61–81. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610508984_03

Golec, Boris: Regionalne razlike v jezikovni podobi prebivalstva slovenskih celinskih mest med 16. in 18. stoletjem. *Zgodovinski časopis*, 57, 2003, št. 1–2, str. 23–38.

Golec, Boris: Slovenska toponimika Ljubljane do prvega tiskanega popisa toponimov iz leta 1787. *Kro-*

- nika 70, 2022, št. 2, str. 307–362. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.2.04>
- Golec, Boris: Uradovalna slovenika od začetkov do prelomne srede 19. stoletja. *Jezik in slovstvo* 65, 2020, št. 3–4, str. 215–235.
- Hribar, Ivan: *Moji spomini. I. del*. Ljubljana: Slovenska matica, 1983.
- Kemperl, Metoda: *Zoisova palača v Ljubljani*. Ljubljana: Slovenska matica; Pedagoška fakulteta, 2024.
- Kongres po kongresu. *Ob 200-letnici ljubljanskega kongresa* (ur. Gregor Antoličič). Ljubljana: Slovenska matica; ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2022 (Odstiranj; 7).
- Kopriva, Silvester: *Ljubljana skozi čas. Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih*. Ljubljana: Borec, 1989.
- Korošec, Branko: *Ljubljana skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
- Kos, Milko: *Srednjeveška Ljubljana. Topografski opis mesta in okolice*. Ljubljana: »Kronika«, 1955 (Knjižnica »Kronika« časopisa za slovensko krajevno zgodovino, Zvezek 1).
- Kosi, Miha in Bizjak, Matjaž in Seručnik, Miha in Šilc, Jurij: *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2021 (Slovenska historična topografija 1). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612549749>
- Križanke (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, 2018.
- Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris*. Ljubljana: Mestni muzej, 1957.
- Mal, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda. II. del*. Celje: Mohorjeva družba, 1993 [reprint prve izdaje v 10 zvezkih iz let 1928–1939].
- Mlakar, Janko: *Spomini*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1940.
- Pod Napoleonovim orlom: 200 let ustanovitve Ilirskih provinc = *Sous les aigles Napoléoniennes: bicentenaire des provinces Illyriennes* (ur. Anja Dular et al.). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2009.
- Reisp, Branko: *Ljubljanski grad: zgodovinski oris*. Maribor: Obzorja, 1985 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 144).
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan; Založba ZRC, 2009.
- Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder. *Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. VI. Krain*. Wien: Statistische Zentralkommission, 1919.
- Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2000.
- Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2006.
- Suhadolnik, Jože in Matič, Dragan: *Živilski trg in Plečnikove tržnice z okolico v zgodovini: arhitekturni in zgodovinski oris predela med Ljubljano, Ciril-Metodovim trgom, Stritarjevo in Kopitarjevo ulico ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1997.
- Šašel, Jaroslav: Kasnoantično in zgodnjerednjeveško obdobje v Vzhodnih Alpah in arheološke najdbe na Slovenskem. *Arheološka najdišča Slovenije* (ur. Stane Gabrovec et al.). Ljubljana: SAZU, DZS, 1975, str. 68–99.
- Šumrada, Janez in Kopitar, Adrijan: *Nastajanje Napoleonove Kranjske: korespondenca François-Marie Fargues, francoskega intendanta za Kranjsko in Gorenjsko, 1809–1810 = Avènement de la Carniole Napoléonienne: correspondance de François-Marie Fargues, intendant français de Carniole et Haute-Carniole, 1809–1810*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2004.
- Tuma, Henrik: *Iz mojega življenja. Spomini, misli in izpovedi*. Ljubljana: Naša založba, 1937.
- Valenčič, Vlado: Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880. *Zgodovinski časopis* 28, 1974, št. 3–4, str. 287–319.
- Valenčič, Vlado: *Ljubljanske ulice*. Ljubljana: Geodetska uprava Skupščine mesta Ljubljane, 1980.
- Valenčič, Vlado: Oblikovanje Ljubljane v prvi polovici XIX. stoletja. *Kronika* 14, 1966, št. 3, str. 141–152.
- Valenčič, Vlado: Popis družinskih poglavarjev l. 1660 in število prebivalstva v Ljubljani. *Kronika* 3, 1955 št. 3, str. 179–182.
- Valenčič, Vlado: *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, Partizanska knjiga, 1989 (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradiva in razprave 9).
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach, Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Vilfan, Sergij: Nekaj vprašanj iz zgodovine Stare Ljubljane. *Kronika* 4, 1956, št. 3, str. 132–148.
- Žnidaršič Golec, Lilijana: *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 22).
- Žontar, Jože: Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1848 do 1918. *Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. Zgodovinsko biografski vodnik. Handbücher und Karten etc., Manuali e carte etc.* (ur. Jože Žontar). Graz, Klagenfurt, Ljubljana, Gorizia, Trieste: Steiermärkisches Landesarchiv, Kärntner Landesarchiv, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhiv

SR Slovenije, Archivio di Stato di Gorizia, Archivio di Stato di Trieste, 1988, str. 93–105.

DRUGI NEOBJAVLJENI VIRI

ZRC SAZU, ISJFR, OZSJ = Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Oddelek za zgodovino slovenskega jezika:

Vaso Suyer: Kartoteka patentov [Patenti kartoteka (popis)]

SPLETNE STRANI

Mestna občina Ljubljana:

<https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/> (dostop avgust 2025).

SUMMARY

The Toponymy of the Old Part of Ljubljana through Time. Names of Streets, Roads, and Squares at a Cross-Section of Centuries

An investigation into toponymy that has survived in Ljubljana from the time when it was still a walled urban settlement (until the end of the eighteenth century) or from the period before the mid-nineteenth century, when it rapidly entered the industrial era, sheds light on major differences in the continuity and preservation of old names between the Slovenian capital on one hand and the historical centres of other European capitals and urban settlements on the other. The primary aim of the article is to determine how many early toponyms have been preserved in Ljubljana and what fate befell street names that had disappeared.

The article is divided into two parts. The first part discusses the overall characteristics of Ljubljana's urban toponymy (names of streets, roads, and squares)—i.e., its content and the processes of change—and the second part is conceived as a stroll through the old town core, presenting the reader with individual toponymic and micro-toponymic examples and, through them, with the dynamics of change and transformation.

In respect of the reasons that led to changes in Ljubljana's urban toponymy, two distinct periods may be identified. The first, significantly longer period witnessed changes that occurred naturally: streets, squares, and roads were named by people themselves, and the acts of renaming were spontaneous, usually prompted by a shift in the purpose of a certain street, building, or area. The second period began in the early nineteenth century and is still ongoing. It witnessed official acts of renaming, steered by the policy affirming the Slovenian language and people between the spring of nations in 1848 and the disintegration of the Habsburg Monarchy in 1918, and by political and ideological factors from 1876 onwards, particularly between 1945 and 1990. Since 1952, no street name in Ljubljana has been designated after a nearby church (not even the cathedral) or a monastery, except for two streets named after the former monastery of the Teutonic Order. After the end of the communist period, only a few former street names have been reinstated. Compared to the neighbouring countries and regional capitals such as Zagreb, Vienna, Klagenfurt, or Trieste, Ljubljana has preserved considerably less of its urban toponymy. The historical basis and tradition, which various authorities liked to invoke when introducing name changes, in fact often served other interests. One of the consequences of such conduct is that not even the scope of the old walled town has survived in today's collective consciousness.